

УДК 368.9.06

СТАНОВЛЕННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Терованесов А.М., аспірант
кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецький національний університет

У статті розглядається історико-правовий аспект розвитку медичного страхування на початку ХХ ст. на території Західної України. Зазначений період досліджується в контексті вивчення соціального законодавства Австро-Угорщини. Виявлено характерні особливості функціонування медичного страхування в Австро-Угорській імперії.

Ключові слова: медичне страхування, соціальне законодавство, соціальне забезпечення, історико-правовий аспект, територія Західної України.

В статье рассматривается историко-правовой аспект развития медицинского страхования в начале ХХ вв. на территории Западной Украины. Указанный период исследуется в контексте изучения социального законодательства Австро-Венгрии. Определены характерные особенности функционирования медицинского страхования в Австро-Венгерской империи.

Ключевые слова: медицинское страхование, социальное законодательство, социальное обеспечение, историко-правовой аспект, территория Западной Украины.

Terovanesov A.M. THE FORMATION OF MEDICAL INSURANCE IN WESTERN UKRAINE IN BEGINNING OF XX CENTURY

The article investigates the historical and legal aspects of medical insurance at the beginning of XX centuries of Western Ukraine. This period is investigated in the context of the social legislation of the Austro-Hungarian Empire and it is necessary for the study of social legislation of Western Ukraine. The article analyzes features of the development of medical insurance in the Austro-Hungarian Empire.

Key words: medical insurance, social legislation, social software, historical and legal aspects, the Western Ukraine.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань розвитку держави є реформування галузі охорони здоров'я, що має на меті побудову системи медичного страхування як гарантії надання необхідної допомоги лікарськими закладами. Її розроблення потребує ретельного аналізу вітчизняних і зарубіжних законодавчих актів. Наша держава має історико-правовий досвід, ураховуючи той факт, що у ХІХ – на початку ХХ ст. західноукраїнські землі були поділені між кількома державами. У ці часи відбулося реформування соціальної сфери та прийняття нормативних актів, які закріплювали права працівників підприємств і надавали можливість застрахувати власне життя та здоров'я.

Учені-юристи, аналізуючи питання становлення системи медичного страхування в нашій країні, не розглядають окремо ситуацію в Австро-Угорській імперії. Але економічне зростання в західній частині України зумовило залучення дешевої робочої сили, що визначило реформування сфери соціального забезпечення. Тому актуальним є дослідження законодавчого становлення медичного страхування на західноукраїнських землях на початку ХХ ст. й виявлення особливостей перебігу реформування цієї сфери.

Недостатня кількість наукових праць за цією темою зумовлює необхідність додаткового вивчення цього питання, оскільки на сьогодні в Україні розробляються законодавчі положення щодо впровадження системи медичного страхування.

Ступінь розробленості проблеми. Проблемам становлення системи медичного страхування в історико-правовому аспекті приділяли увагу багато вітчизняних та іноземних науковців. Так, С. Злупко досліджував питання економічного розвитку земель Західної України [2]; І. Фуртак аналізував особливості впровадження медичного страхування діяльність лікарських кас у дореволюційний період [3]; праці К. Баладиженка присвячені дослідженню історії Галицьких земель [4]; Е. Реклю аналізував економічний розвиток населення західної Європи [5]; І. Гавліч вивчав особливості функціонування страхових товариств на землях Західної України наприкінці ХІХ ст. [8].

Велика кількість наукових робіт свідчить про актуальність проблеми. Водночас у публікаціях майже відсутній аналіз становлення медичного страхування на початку ХХ ст. До того ж не виявлено характерних особливостей, притаманних розвитку соціального законодавства на землях Західної України, що вказує на необхідність додаткового вивчення цієї сфери.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку системи соціального законодавства в контексті медичного страхування на територіях західноукраїнських земель на початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, у другій половині ХVІІІ ст. відбувся розпад Речі Посполитої, і територія Галичини та Буковини опинилась під владою Австрії, яка згодом, уклавши угоду з Угорщиною, пере-

творилася на дуалістичну монархію на чолі з династією Габсбургів [1, с. 133]. Конституційно закріпивши державний лад, влада почала реформувати соціальну сферу. Зміни були пов'язані з економічним занепадом власних територій, населення яких вимагало захисту своїх прав з метою забезпечення фінансового добробуту. Варто зазначити, що Австро-Угорщина, переважно аграрна країна, мала свої родючі землі, які були розташовані на території Галичини, але в повному обсязі не використовувалися [2, с. 31]. Це було пов'язано з непродуманою політикою, яку провадив австрійський уряд на цій території. Крім того, потрібно звернути увагу на тенденції реформування, що на той час існували в Європі. Розвиток капіталістичних відносин у XIX–XX ст. потребував створення підприємств важкої промисловості й перетворення країн із аграрних на індустріальні. Для цього необхідним було залучення трудових ресурсів, котрі вимагали надання необхідних умов праці, до яких можна зарахувати права на отримання грошової винагороди, пенсійне забезпечення, охорону здоров'я тощо. Тому, починаючи з другої половини XIX ст., провідні країни світу почали розробляти законодавство про соціальне страхування працівників підприємств, яке передбачало обов'язкове надання медичної допомоги.

Австро-Угорщина, з метою розроблення системи соціального страхування, намагалася віднайти свій шлях для реформування, поєднуючи досвід провідних країн Європи з економічними особливостями держави. При цьому намагалася орієнтуватися на досвід Німеччини, яка була новатором у сфері страхування. Як вказує І. Фуртак, королівство Галичина й Володимирія, а також герцогство Буковина та Закарпаття у складі Австро-Угорської імперії впровадили обов'язкове медичне страхування за моделлю Бісмарка через кілька років після німецької імперії раніше за інші країни [3, с. 72]. Тобто, Австро-Угорщина фактично стала провідною країною у проведеному соціальних реформ, що дало змогу забезпечити стабільний економічний розвиток і зміцнити позиції влади на міжнародній арені.

При цьому складно стверджувати, що інші держави відставали в питаннях розв'язання проблем медичного забезпечення. Країни світу також поступово розширювали права робітників, але, наприклад, розроблення основних нормативних положень правителями Росії перепадає на початок XX ст., коли в центральній Європі вже кілька десятиріч діяла система медичного страхування. Фактори, які вплинули на становлення системи медичного страхування, були схожими в Російській та Австро-Угорській імперіях, але відрізнялися часовими періодами й економічними особливостями східних і західних українських земель, на яких було запроваджено медичне страхування.

Варто зазначити, західноукраїнські землі містили корисні копалини, такі як залізо, мідь, сірка тощо. Крім того, ці території відрізнялися родючими ґрунтами, що давало змогу розвивати сільське господарство. Натомість монопольне панування польської шляхти

призвело до занепаду цих земель. К. Баладженко звертає увагу, що знищення лісів, виснаження ґрунту та відмова від прогресивних форм ведення землеробства вплинула на зростання бідності селян [4, с. 99]. З думкою автора можна погодитись, оскільки райони західноукраїнських земель були сировинною складовою австрійської промисловості. Це призводило до зростання дешевої робочої сили, яка складалася переважно з місцевого населення. Така політика негативно впливала на соціальний стан жителів і викликала незадоволення серед мешканців краю. У зв'язку з цим, початок XX ст. характеризується поширенням протестних настроїв по всій Європі. Ідеї боротьби за права робітників і селян були зумовлені промисловим прогресом та потребували докорінних змін у всіх сферах суспільного життя. Це змусило уряд розпочати реформи промислової сфери, які спричинили зміни в інших галузях господарства.

Ще одним фактором, який вплинув на впровадження медичного страхування, є прокладання в XIX ст. шляхів сполучення. Е. Реклю називає серед важливих економічних перетворень, які здійснюються в той час у Галичині, побудову залізниць [5, с. 103]. Подібні урядові перетворення вимагали не тільки значних фінансових витрат, а й використання робочої сили. Працівники державних залізниць, у свою чергу, були зацікавлені у створенні належних умов праці, уключаючи не тільки високу відповідну плату та пенсійне забезпечення, а й належну медичну допомогу. Уряд Австро-Угорщини при запровадженні медичного страхування мав забезпечити робітників інших сфер із таких причин. По-перше, наявність сільськогосподарських районів зумовила соціальне забезпечення селян. По-друге, видобуток корисних копалин вимагав залучення робітників, що також вплинуло на страхування працівників промислових підприємств. По-третє, працівники державної залізниці заявляли про необхідність покращення умов праці, що також спричинило перетворення в соціальній галузі.

У 1852 р. в Австро-Угорській державі було прийнято закон «Про товариства», який дозволяв здійснювати діяльність у різних сферах господарства, у тому числі реєструвати страхові товариства [6, с. 1110]. Завдяки цьому нормативному актові було створено умови для власників підприємств, які зрозуміли необхідність розширення діяльності. Цей закон поклав початок становленню галузі страхування.

Наступні нормативні положення приймалися відповідно до цього закону, розповсюджуючи положення про забезпечення робітників на різні сфери суспільного життя. Так, було запропоновано утворення кас взаємодопомоги, що надавало можливість працівникам страхувати власне життя та здоров'я. Це викликало інтерес фабрикантів, оскільки обов'язок забезпечення хворих покладалася на відповідні каси, що економило кошт підприємств. Крім того, установлювався контроль за функціонуванням кас взаємодопомоги. Страхові товариства надавали інформацію про діяльність правоохоронним органам і відомствам крайової влади [7, с. 902]. Подібна практика

була відома у країнах Центральної Європи. Міністерство внутрішніх справ брало на себе зобов'язання із забезпечення лікарень як частину функцій із охорони порядку.

З розвитком системи страхування на території Австро-Угорщини з'явилася необхідність більш детально врегулювати цю сферу й визначити правову основу функціонування вказаної діяльності. Так, було створено товариство «Дністер», представництво якого відкрилося в Галичині та Буковині. У 1911 р. було створене товариство «Карпатія», яке надавало послуги по страхуванню життя і здоров'я. Ця послуга тільки почала розповсюджуватися на західноукраїнських землях і мала позитивні результати, оскільки через рік після відкриття реалізувала 1 260 полісів на суму 3 972 тис. крон. При цьому особливою популярністю компанія користувалася серед представників інтелігенції, таких як учителі, адвокати, лікарі тощо [8, с. 17].

Страхові товариства Австро-Угорщини було створено для здійснення послуг переважно майнового страхування, оскільки проблеми збереження житла від пожеж або захист від неврожаю були першочерговими питаннями для європейського суспільства на початку ХХ ст. Хоча в той період укладалися угоди, предметом яких ставали життя та здоров'я громадян, каси взаємодопомоги брали зобов'язання зі страхування хворих із гарантією надання медичного забезпечення. Сума страхових зборів у 1909 р. становила 49 371 524 крон, у 1910 р. – 55 354 894 крон; при цьому витрати на страхування від нещасних випадків у 1910 р. становили суму у 58 070 743 крон порівняно з 57 534 714 кронами в 1909 р. Прибуток страхових товариств у 1910 р. становив 5 210 669 крон порівняно з 1 106 226 кронами в 1909 р. [9, с. 25].

Упровадження системи страхування робітників дало позитивний результат. Робітники та члени їхніх сімей отримали можливість користуватися якісною медичною допомогою. Із розвитком медичного страхування зросла репутація підприємств промисловості, оскільки виконання трудових обов'язків за важких умов праці компенсувалося належною оплатою й гарантіями соціального забезпечення.

Цікавим виявляється той факт, що австрійська модель передбачала переважно здійснення виплат у разі настання нещасного випадку, на відміну від інших держав, які пропонували хворому безоплатне лікування, утримання в установах охорони здоров'я за рахунок підприємства тощо. У разі отримання травми працівник мав право на виплату пенсії до 60 відсотків заробітку [10, с. 817]. Австрійська держава намагалася реалізувати право на соціальне забезпечення через сплату грошової компенсації в разі настання страхового випадку. Така система мала переваги, оскільки підприємство звільнялось від безпосередньої участі в наданні медичної допомоги, а робітник міг самостійно обирати сприятливий заклад охорони здоров'я.

Варто зазначити, що моделі розвитку медичного страхування в європейських країнах є схожими, оскільки орієнтувалися на німецький досвід реформування, передбачали функ-

ціонування лікарняних кас при підприємствах важкої промисловості, гарантували безоплатне лікування робітникам тощо. Водночас законодавство західноукраїнських територій мало характерні особливості, оскільки строки реформування, територія дії соціального законодавства, контроль за виконанням нормативних положень були притаманні Австро-Угорській державі й залежали від економічних, правових та інших факторів.

Загальні риси й характерні особливості функціонування медичного страхування на українських землях, що входили до Австро-Угорської імперії на початку ХХ ст., викладено в таблиці.

Таблиця
Загальні риси й характерні особливості функціонування медичного страхування на землях Західної України на початку ХХ ст.

Загальні риси	
1. Орієнтація на німецьку модель запровадження медичного страхування. 2. Страхуванню підлягали робітники гірничих, видобувних підприємств, а також працівники залізниць. 3. Створення лікарняних кас, які проводили збирання страхових внесків, контролювали надання медичної допомоги і здійснювали виплату коштів на лікування. 4. Розширені права застрахованих у разі настання нещасного випадку. Робітникам надавалося безоплатне лікування та сплачувалася пенсія по інвалідності. 5. Звільнення роботодавця від зобов'язань перед робітником у разі, якщо останній постраждав унаслідок власного умислу й (або) симулював хворобу.	
Характерні особливості	
Класифікація	Зміст особливостей соціального законодавства.
Строки прийняття закону про страхування	Прийняті в ХІХ ст. Перші закони про соціальне страхування датовані 1887 р.
Територія розповсюдження закону	Соціальне законодавство поширювалося на всю територію держави.
Склад застрахованих	Крім робітників промислових підприємств, страхуванню підлягали працівники, зайняті в сільському господарстві.
Контроль за дотриманням норм законодавства	Органи місцевої влади та внутрішніх справ здійснювали контроль за діяльністю лікувальних закладів.

На підставі викладеного можна зробити висновки, що соціальне страхування, включаючи медичну допомогу, в Австро-Угорщині було більш досконалим, його раніше запроваджено, ніж у Росії. Це давало змогу проаналізувати позитивні та негативні риси законодавчої моделі й отримати власний досвід, на підставі якого уряд міг уносити своєчасні зміни до відповідних нормативних актів. Піклування про власне населення в Австро-Угорщині було на високому рівні. Але соціальна напруженість зросла у зв'язку з початком Першої світової війни. Землі Західної України стали лінією фронту, що унеможливило реалізацію соціальних положень. За умови ведення бойових дій господарську діяльність повністю було пе-

реорієнтовано на потреби збройних сил. Програш у війні негативно позначився на соціальному становищі населення й разом з іншими факторами призвів до повалення монархії у 1918 р., що зумовило розділення земель Західної України між кількома державами.

Висновки. Викладене дає змогу зробити такі висновки. По-перше, дослідження історичного розвитку соціальної сфери на землях Західної України допомогло виявити переваги, недоліки й особливості становлення правової основи розвитку медичного страхування. По-друге, на початку ХХ ст. розвиток медичного страхування на західноукраїнських землях визначався нормативними актами Австро-Угорської імперії, медична допомога гарантувалася робітникам підприємств і селянам. Недоліками цих положень є недосконала система контролю за виконанням нормативних положень посадовими особами. По-третє, на початку ХХ ст. відбувався подальший розвиток законодавчих актів, система страхування в Австро-Угорщині могла надати гарантії соціального забезпечення представникам різних верств населення. Це позитивно позначилося на благополуччі громадян, що свідчило про розвинуту систему соціального забезпечення та створення умов для впровадження медичного страхування.

Подальше дослідження розвитку вітчизняної системи медичного страхування потребує розгляду особливостей становлення соціального законодавства в історико-правовому аспекті у 20–30-ті рр. ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тейлор А. Габсбурзька монархія 1809–1918: історія Австрійської імперії та Австро-Угорщини / А. Тейлор. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. – 268 с.

2. Злупко С. Економічна думка на Україні: нариси історії економічної думки на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ ст. / С. Злупко. – Львів : Вид-во Львівськ. ун-ту, 1969. – 222 с.

3. Фуртак І.І. Історичні аспекти державного управління впровадженням страхової медицини в Україні / І.І. Фуртак // Ефективність державного управління : збірн. наук. праць. – 2010. – Вип. 25. – С. 70–76.

4. Баладыженко К. Иллюстрированная История Галичины в кратких очерках / К. Баладыженко. – Петроград : Типографія Бр. В. и И. Линник: Петроград, 1915. – 103 с.

5. Реклю Э. Народы и страны Западной Европы / Э. Реклю ; переводъ съ французскаго под редакцией и съ дополненіями Н.К. Лебедева. – М. : Типографія Т-ва И.Д. Сытина, 1915. – Т. V. : Австро-Венгрия. – 128 с.

6. Цьсарській патентъ зъ дня 26. Листопада 1852, дьятельный для цѣлого объема Державы изъятно Войскового Пограничья, котрымъ розпоряджають ся новіи опредѣленія възглядомъ стоваришеній (законъ о стоваришеніяхъ) // Общій законовъ державныхъ и Правительства вѣстникъ для Цьсарства Аустрии. – Рочникъ 1852. – Втора часть объимае ХLI–LXXIX части (числа 134–265), выданыи въ мѣсяцахъ Липцю до Грудня 1852. – Вѣдень : Зъ ц. к. надворной и статской тискарнъ, 1852. – С. 1109–1116.

7. Законъ зъ дня 16 Липця 1892, дотычно регистрованныхъ касъ помочныхъ // Вѣстникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краевъ въ державной думѣ заступленыхъ. – Рочникъ 1892. – № 202. – Ч. LXXII. – Вѣдень : Тискомъ цьсарско-королевской надворной и статской печатнъ, 1892. – С. 901–908.

8. Гавліч І.Б. Роль страхових товариств «Дністра» і «Карпатії» у кредитному забезпеченні кооперативного руху Східної Галичини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / І.Б. Гавліч // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія «Історія». – Тернопіль, 2011. – Вип. 1. : у 2 ч. – Ч. 2. – С. 13–18.

9. Социальное страхование. Обязательное страхование рабочих в 1910 г. в Австрии от несчастных случаев // Страхование обозрение. – 1912. – Январь. – С. 25–26.

10. Социальное страхование в Европе: согласно современному законодательству различных государств // Страхование обозрение. – 1912. – Декабрь. – С. 815–826.